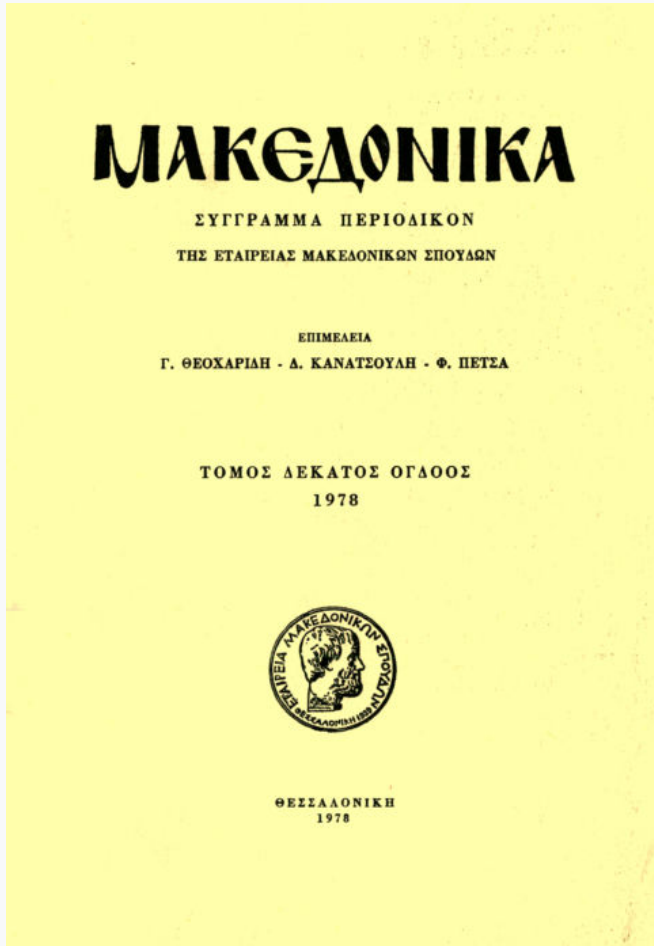

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Πληροφορίες εκ των Τουρκικών Ιστορικών Αρχείων Μακεδονίας: (αρχείον φερμανιών της Μονής Βλατάδων)

Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.499](https://doi.org/10.12681/makedonika.499)

Copyright © 2014, Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. Κ. (1978). Πληροφορίες εκ των Τουρκικών Ιστορικών Αρχείων Μακεδονίας: (αρχείον φερμανιών της Μονής Βλατάδων). *Μακεδονικά*, 18(1), 291–293. <https://doi.org/10.12681/makedonika.499>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΑΡΧΕΙΩΝ ΦΙΡΜΑΝΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΒΛΑΤΑΔΩΝ)

Κατά τὸ ἔτος 1955 ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν τὸν 3ον τόμον τῶν Ἱστορικῶν Ἀρχείων Μακεδονίας, ἐκδοθέντα, ὡς γνωστόν, τῇ ἐπιμελείᾳ μου. Τὸν τόμον τοῦτον, περιέχοντα 52 ἀνέκδοτα φερμάνια τῆς ἐν Θεσσακονίκη βυζαντινῆς μονῆς τῶν Βλατάδων, ἀφιέρωσα εἰς τὸν ἀείμνηστον καθηγητὴν καὶ πρόεδρον τῆς Ἐταιρείας Στίλπωνα Κυριακίδην «ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς μελέτης τῆς Μακεδονίας ἔπραξεν» ὁ ἐξαιρετος ἐκεῖνος ἐπιστήμων.

Ὅταν ἐκλήθην παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος 15ου Βυζαντινολογικοῦ Διεθνoῦς Συνεδρίου νὰ λάβω μέρος εἰς αὐτό, ἐσκέφθην μετὰ τοῦ ἀποβιώσαντος προέδρου τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἀειμνήστου Χαραλάμπους Φραγκίστα, ὅτι καλὸν θὰ ἦτο ὅπως χειρισθῶ θέμα τι ἀναφερόμενον εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, μεθ' ἧς μᾶς συνέδεδον παλαιοὶ δεσμοὶ καὶ τῆς ὁποίας τὴν συλλογὴν τῶν φερμανίων ἐμελέτησα πρὸ ἐτῶν καὶ ἐξέδοκα εἰς τὸν γνωστόν τόμον κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς τουρκικῆς.

Ἐπεδόθη εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀνακοινώσεως, ἡ ὁποία εἶχε τερματισθῆ, ἀλλ' ἀπρόβλεπτα δυσάρεστα γεγονότα, ἅτινα μὲ εὔρον, ὡς καὶ ὁ ἐπισυμβᾶς θάνατος τοῦ τελευταίου Προέδρου, προσφέραντος μεγίστην ὕπηρεσιαν τόσον εἰς τὴν Ἐταιρείαν ὅσον καὶ εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, μὲ ἠμποδίσαν ν' ἀποστείλω εἰς τὴν Γεν. Γραμματεῖαν τοῦ Συνεδρίου τὴν συγκεντρωθεῖσαν ὕλην τῆς ἀνακοινώσεως καὶ τοῦτο πρὸς μεγάλην μου λύπην. Ὁ καιρὸς εἶχεν ἤδη παρέλθει καὶ ἤμουν ἐκπρόθεσμος, τῇ προτροπῇ ὁμως ἀξιοτίμων φίλων βυζαντινολόγων ἔκρινα σκόπιμον, νὰ ἐκθῶ εἰς τὸ Συνέδριον προφορικῶς δι' ὀλίγων τινά ἐκ τῆς συγκεντρωθείσης ὕλης, τῆς ὁποίας τὰ χειρόγραφα ὁμως εἶχον ἀπολεσθῆ.

Τὸ Τουρκικὸν Ἀρχεῖον τῆς μονῆς Βλατάδων, συγκεκριμένως δὲ τὰ παλαιoturκικὰ φερμάνια, περιῆλθεν εἰς χεῖρας μου κατόπιν πολλῶν παρακλήσεων καὶ περισσοτέρων κόπων, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 52 ἀνέκδοτα φερμάνια, μεταφρασθέντα τῇ μερίμνῃ μου ἐκ τῆς Τουρκικῆς ὑπὸ πειραμένων συνεργατῶν μου Ἑλλήνων ἀποφοίτων τῶν Τουρκικῶν Πανεπιστημίων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀγκύρας. Ἡ συλλογὴ αὕτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Γ'. Ἀρχεῖον Μονῆς Βλατάδων 1436-1839» ἐδημοσιεύθη σχολιασμένη διαπὴν τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ γράφοντος.

Εἶχον προσωρινῶς, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν φερμανίων τούτων, ἀποστείλει ἐπὶ ἐπιτροπῇ φωτοτυπίαν τοῦ πρώτου κατὰ σειρὰν χρονολογίας φερμανίου εἰς τὸν ἀείμνηστον διαπρεπῆ τουρκολόγον Γερμανὸν καθηγητὴν Babinger, καὶ ἐπίτιμον μέλος τῆς Ἐταιρείας μας, πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου, ἀλλ' οὗτος ἐδημοσίευσεν τὸ φερμάνιον εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον ἐν Γερμανίᾳ περιοδικὸν Oriens, τόμον 3ον, 1950, σελ. 258, χωρὶς δυστυχῶς νὰ σημειώσῃ τὴν πηγὴν, ἥτις καὶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀποστολέα. Τὸ φερμάνιον τοῦτο, πρῶτον κατὰ σειρὰν εἰς τὴν συλλογὴν, ὑπὸ χρονολογίαν 14 Ἰανουαρίου 1446—μέσα τοῦ μηνὸς Σεβᾶλ τοῦ ἔτους 849—ἐκ τῆς ἑδρας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφορᾷ, κατ' ὀρθὴν ἀνάγνωσιν, συμφωνούντος καὶ τοῦ Babin-

ger, εις αγροτικές εκτάσεις, τὰς ὁποίας ὁ σουλτάνος Μεχμέτ παρεχώρησεν εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Βλατάδων πρὸς συντήρησιν αὐτῶν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430).

Τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων φερμανίων ἀφοροῦν εἰς κτήματα τῆς μονῆς (μετόχια), εὐρισκόμενα εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, τινὰ δὲ καὶ εἰς γειτονικὰς χώρας καὶ ἄλλαχού τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπάρχουν ὁμοῦ καὶ ἄλλαι πληροφορία καθαρῶς ἱστορικαί, διὰ τὰς ὁποίας εἶχονεν ἐσφαλμένας εἰδήσεις ἀπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένους ἱστορικούς, οἵτινες ἔγραψαν περὶ τῆς μονῆς Βλατάδων ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐντέθειεν.

Θὰ προσθέσω εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο σημεῖωμα, ὅτι τὸ φερμανίον τοῦτο ἐθεωρεῖτο δεύτερον ἀπὸ ἀπόψεως χρονολογικῆς σειρᾶς καὶ ὅτι τὸ πρῶτον φερμανίον εἶχε φυγαδευθῆ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον εἰς Θεσσαλονίκην (ἔτος 1941), ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς ἄλλοτρίας χεῖρας. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εἶχον ἀντίθετον γνώμη, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ὅλης ἐρεύνης ἐπὶ τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν φερμανίων εἶχον σχηματίσει τὴν γνώμην, ὅτι ἀπεκλείετο νὰ ὑπῆρχε παλαιότερον.

Συγκεκριμένως ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος κατὰ τὸ ἔτος 1942 ἀειμνήστου ἡγουμένου τῆς μονῆς Ἰωακείμ Ἰβηρίτου εἶχεν ἀποσταλῆ δι' ἐμπίστου προσώπου πρὸς ἀπόκρυψιν εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων τὸ ὡς παλαιότερον θεωρούμενον φερμανίον, προφανῶς ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως πιστευόμενον ὡς ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Σουλτάν Μουράτ τοῦ Β'. Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου παρεκάλεσα τὸν διάδοχον τοῦ ἀποβιώσαντος ἡγουμένου Ἰωακείμ μοναχὸν τότε Παγκράτιον Ἰβηρίτην, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν μονὴν Ἰβήρων καὶ προσκομισθῇ τὸ φερμανίον, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου καὶ μετὰ πάροδον χρόνου ἐπέτυχον νὰ περιελθῇ τοῦτο εἰς χεῖρας μου.

Τὸ φερμανίον αὐτὸ εἶχεν ἐκδοθῆ. ὡς ἄλλαχού ἔγραψα, ἀργότερον, κατὰ τὸ ἔτος 1486, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μπαγιαζήτ, υἱοῦ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ, καὶ ἀφεῶρα κυρίας εἰς τὰ διάφορα κτήματα, μετὰ τὰ ὁποία ὁ Σουλτάνος εἶχε προκίσει τὴν μονὴν πρὸς συντήρησιν τῶν μοναχῶν ἧ εἶχεν δι' αὐτοῦ ἀπαλλάξει αὐτοὺς ἀπὸ διαφόρους φόρους. Οἱ διάφοροι Τούρκοι γαιοκτῆμονες ὁμοῦ διαρκῶς ἐτυράννουν καὶ ἠνάχλουν τοὺς μοναχοὺς καὶ ὁ Σουλτάνος κατόπιν παρακλήσεων ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ νέον φερμανίον πρὸς προστασίαν τῶν. Διαπιστοῦται λοιπὸν καὶ ἐκ τοῦ φερμανίου αὐτοῦ ὅτι διὰ πρώτην φοράν τὰ πρόνομα ἐχορηγήθησαν εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ κατὰ τὸ ἔτος 1446, ἧτοι 15 ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ γνώμη, τὴν ὁποίαν διετύπωσα περὶ ἀνυπαρξίας παλαιότερου φερμανίου εἶναι ἀκριβῆς.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω διεπίστωσα ὅτι τὸσον εἰς τὸ πρῶτον φερμανίον τοῦ ἔτους 1466 ὅσον καὶ εἰς τὸ δεύτερον τοῦ ἔτους 1513, ὡς καὶ εἰς τὸ τρίτον ὑπὸ χρονολογίαν 24 Μαΐου 1525, εἶναι ἄγνωστος ἡ ὄνομασία Τσαοὺς Μοναστήρ, ἀλλὰ μόνον Οὐλατάδος (παραλαγὴ τοῦ Βλατάδος) καὶ μόνον εἰς τὸ τρίτον φερμανίον ὑπὸ χρονολογίαν 14 Μαΐου 1526 καὶ ἐφεξῆς ἀναφέρεται σταθερῶς ὑπὸ τὴν γνωστὴν αὐτῆς ὀνομασίαν ἢ Μονὴ Βλατάδων (Τσαοὺς Μοναστήρ).

Εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐργασίαν μου ὑπάρχει πλουσιώτατον ὕλικόν διὰ τὰ κτήματα τῆς μονῆς, πλὴν ὁμοῦ τῶν αγροτικῶν αὐτῶν ἐκτάσεων, τινὲς τῶν ὁποίων δὲν φέρονται γεγραμμένοι εἰς τὰ κτηματολόγια τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὑπάρχουν κτήματα ἀκαταζήρητα καὶ θὰ ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται τοῦ παρόντος ὅτι πρὸ τετραετίας ὁ ἑλληνικὸς Τύπος καὶ τὸ Δημόσιον ἐκινήθη πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ καταγραφὴν ἀρκετῶν ἀδεσπῶτων κτημάτων, αἵτινα ἐπρόκειτο ἀντὶ ἀσημάντων τιμῆς νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας διαφορῶν ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν δι' ἀπιθάνους ἐπιχειρήσεις. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἔλληνεν εἰσεῖτι διαδικαστικῶς.

Πρὸ τριετίας περιήλθον εἰς χεῖρας μου μεταφράσεις φερμανίων αγροτικῶν ἐκτάσεων, αἵτινες ἔχουν ἀνάγκην εἰδικῆς ἐρεύνης, διότι ἔχω τὴν γνώμην ὅτι θὰ εὐρεθῶμεν πρὸ

εκπλήξωσαν. Μεταξύ αυτών υπάρχει και ἓν φερμάνιον, κατὰ τὸ ὁποῖον μετόχιον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τσαούς» ἀνήκει εἰς τὴν μονὴν Βλατάδων, ἕτερα δὲ εἰς ἄλλας. Σχετικῶς περὶ αὐτῶν ἔγραψα πρὸ τριετίας εἰς τὴν σελ. 278 τοῦ 13ου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικῶν», ποῦ καὶ παραπέμπω τοὺς ἐνδιαφερομένους. Πλὴν τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ κτήματα τῆς μονῆς, ἀνεκάλυψα εἰς τὴν πληθώραν τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀνεδίφησα καὶ τινα διὰ μετόχια αὐτῆς καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Κορίνθου.

Εἰς τὸ φερμάνιον 2 τῆς μονῆς Βλατάδων μετ' εκπλήξεως ἀνέγνωσα ὅτι οἱ σουλτάνοι Μουράτ Χάν ὁ Β' καὶ ὁ Βαγιαζήτ ὁ λεγόμενος Γιλδιρίμ (Κεραυνός) ἀναγράφονται ὡς σουλτάνοι τῶν Ρωμηῶν, ἄλλην δὲ παρομοίαν ὀνομασίαν εἰς τὰς ἑκατοντάδας τῶν φερμανίων τῶν 3 τόμων τῶν Τουρκικῶν Ἀρχείων καὶ ἄλλων διαφόρων ἐγγράφων ποὺ διεξήλθον δὲν συνήτησα.

Ἐπὶ αὐτῶν καὶ πληθώρα ἄλλων ἐγγράφων σχετιζομένων μετὰ τὴν μονὴν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ νέον ἀριθ. 28 φερμάνιον, ἐκδοθὲν τὴν 19ην Ραμαζάν τοῦ ἔτους 1027 (δηλ. 27 Δεκεμβρίου 1608), ποὺ ἀπευθύνεται εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν σαντζακίων Νικοπόλεως, καθὼς καὶ ἄλλων πολλῶν Βουλγαρικῶν περιφερειῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ μητροπολίτης τῶν ἀπίστων (πρόκειται περὶ τοῦ ἑλληνος μητροπολίτου Τυρνόβου Γαβριήλ) ὑπέβαλε μήνυσιν πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι κωλύεται ἀπὸ τοῦ Τούρκου ἀξιωματοῦχου τῆς περιοχῆς νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντά του.

Τερματίζω ἐδῶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ συνεχίσω, παραπέμπω ὁμως τοὺς ἀσχολουμένους μετὰ τὴν τουρκοκρατίαν εἰς τὰ Βαλκάνια νὰ μελετήσουν καλῶς καὶ μετὰ προσοχῆς τὴν ἔργασίαν, ὅπου ὁ ἀνακαλύψουσι χρησίμους πληροφορίες, διότι εἰς τὰ Τουρκικὰ ταῦτα ἔγγραφα παρελαύνει ὁ δημόσιος, ἰδιωτικὸς, ἐκκλησιαστικὸς καὶ οἰκονομικὸς βίος τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὅστις πολὺ ὀλίγον ἐμελετήθη ἔξ ὧσων γνωρίζω.

Πέραν αὐτοῦ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 50 καὶ 51 βεράτια, διὰ τῶν ὁποίων χορηγοῦνται εἰς Ἑλληνας ἐμπορευομένους μετὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰ διὰ τοὺς προστατευομένους συνήθως χορηγούμενα, ἐμπορικὰ κυρίως προνόμια. Ἡ χορήγησις τοιούτων προνομίων, τῶν ὁποίων σκοπὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου ἐν Τουρκίᾳ, ἦτο μέχρι πρό τινος γνωστὴ μόνον ἀπὸ ἑλληνικὰς πηγὰς, ὅπως ἔγραψε παλαιότερα ὁ Κοντογιάννης εἰς τὸ ἔργον του «οἱ Προστατευόμενοι», ἀλλὰ βεράτια τουρκικὰ σχετικὰ μετὰ προνόμια εἰς ἐμὲ τουλάχιστον εἶναι ἄγνωστα. Τὰ δημοσιευόμενα ὁμως εἰς τ' ἀνωτέρω βεράτια τουρκικὰ ὄχι μόνον περιλαμβάνουν μετὰ κάθε λεπτομέρειαν χορηγούμενα προνόμια, ἀλλὰ καθορίζουν καὶ τὴν σχέσιν τῶν λαμβανόντων μετὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΓΑΛΛΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 18ου ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Σὲ ἀνέκδοτο ὑπόμνημα τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Θεσσαλονικῆς Clairambault, γραμμένο στὰ μέσα τοῦ 1810, καταγράφεται ἓνας πίνακας, στὸν ὁποῖο ἀπαριθμοῦνται οἱ γαλλικοὶ ἐμπορικοὶ οἴκοι καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί τους στὴ Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου. Ὁ πίνακας αὐτὸς χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος φέρει τὸν τίτλο «Etablissements Français existant et maintenus sur l'échelle de Salonik» καὶ τὸ δεύτερο «Nouveaux Etablissements Français existant sur l'échelle de Salonique»¹.

1. MAE (=Ministère des Affaires Etrangères à Paris), Correspondance Politique et Commerciale, vol. 17, f. 235, f. 239.